

Оксана ТУПИК
Київ

НЕОЯЗИЧНИЦТВО В УКРАЇНІ **(на прикладі РУНВіри та Рідної Віри)**

Для релігійної ситуації в Україні характерна складність, динамічність та мозаїчність. За останні десять років, крім традиційних (насамперед християнства), досить значного поширення набули новітні релігійні течії. На кінець 1999 р. в Україні діють майже 2 тис. нетрадиційних релігійних громад понад 50-ти віросповідних напрямків. Частина неоязичників серед них складає 1,8%¹. Як слушно зауважує В.Шнирельман, неоязичництво охоплює переважно християнські регіони та майже не зачіпає мусульманські і тісно пов'язане зі сплеском етнонаціоналізму². Але не слід вбачати між неоязичництвом і націоналізмом одне й те саме, як це роблять деякі дослідники. Звичайно, неоязичницькі течії не тотожні давньослов'янському язичництву. Їхня діяльність має важливе значення для реконструкції та впровадження в життя деяких елементів вітчизняної духовної культури, відродження насамперед не тільки (і не стільки!) дохристиянських релігійних вірувань, а й майже забутих прекрасних давніх народних звичаїв, традицій та обрядів, пісень і танців. Язичництво – це не просто філософія, релігія чи ідеологія. Це сукупність життєво-родових принципів буття людини. Саме цим можна пояснити живучість язичництва, його невикоріненість з людської свідомості³.

Для неоязичництва в Україні, як і для неоязичницького руху в світі в цілому, є характерним ряд проблем, чому є кілька причин. Для їх вирішення необхідно, по-перше, навчитися “творчо поєднувати реставраційну, музейну роботу... з новотворчою, перспективною так, щоб діяльність неоязичницьких громад не перетворювалась на фольклорну гру... і не була схожа на театральне ліцедійство”⁴. По-друге, відмовитися від надмірної критики християнства. Так, на відміну від інших новітніх релігійних течій, які щодо традиційних церковних інституцій займають оборонну позицію, неоязичництво виступає як опозиційний рух, претендуючи на звання національної релігії.

Неоязичництво в Україні представлено багатьма течіями (РУНВіра, Рідна Віра, Великий Вогонь, Ладовіра, Собор Рідної Віри тощо). Їх об'єднує ідея відродження дохристиянських вірувань українців. Саме в поверненні до прабатьківської релігії вбачається ними культурне та духовне відродження української нації. Основоположник Рідної Віри В.Шаян писав: “Мусимо ствердити основний факт, що вся наша старинна історія пропала разом із приходом християнства. Залишилися її дрібні сліди в самих хроніках християнських монахів, які для слави династії княжого роду не могли не згадувати про їх предків, що княжили перед Володимиром”⁵. Неоязичництво є свого роду “екологічною релігією”. Природу, за неоязичницькими переконаннями, слід постійно плекати, дбати про неї, бо вона – своєрідне вмістилище для душі⁶. Природа української душі – це “піднесена радість життя чи космічне існування на вищих щаблях самоусвідомлення”⁷.

Давню віру сповідує в основному частина національно орієнтованої інтелігенції, вбачаючи в християнстві чужу, поневолюючу для України релігію. Серед неоязичників є громади, оформлені організаційно. Деякі обмежуються лише теоретичним обґрунтуванням свого віровчення. Більшість громад сповідує пантеїзм. Для всіх неоязичницьких течій в Україні характерним є:

- 1) чітка національна (українська) орієнтація;
- 2) опозиційне ставлення до християнства;
- 3) обожнювання природи, прагнення жити в повній гармонії з навколишнім світом;

- 4) внутрішня рівновага людини у відповідності до природних циклів;
- 5) свій святково-обрядовий календар, створений на основі давньослов'янських вірувань;
- 6) пантеїзм (окрім РУНВіри);
- 7) усвідомлення української нації як етносу, що має особливе місце серед інших народів;
- 8) культурницько-просвітницька діяльність;
- 9) локальне поширення на території України;
- 10) внутрішньоконфесійні суперечки, невизнання інших неоязичницьких течій.

Дослідження цього релігійного феномену з історичного, етнографічного, філософського, культурологічного аспектів є надзвичайно важливим для сьогодення.

Найбільш масовою серед неоязичницьких течій є РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра). Така назва є дещо ускладненою. Лев Силенко пояснює цю назву таким чином: “Улітку 1964 року я почав видавати журнал “Рідна Віра”... І були добрі відгуки... та до мене дійшли чутки, що священники у церквах заговорили новою мовою: “Наша рідна віра греко-католицька”, “наша греко-православна рідна віра”. І я сказав: якщо греко-католицька, то не рідна. Якщо грецька православна, то не рідна... І я проголосив – Рідна Українська Національна Віра”⁸.

Під час роботи Міжнародної конференції “Релігійна свобода в Україні в контексті міжнародного правового досвіду (До 50-річчя загальної Декларації ООН з прав людини)” (листопад 1998 р.) лідерами серед нетрадиційних релігій експертами названо: Товариство Свідомості Крішні – 88%, буддистів – 60% та громади РУНВіри – 60%⁹.

Головним ідеологом та засновником РУНВіри є Лев Силенко, українець за походженням, що емігрував до США¹⁰. РУНВіра не є неоязичницькою течією в повному розумінні. Це перш за все абсолютно нове релігійно-філософське вчення, за основу якого взято віру в Дажбога як покровителя української нації; “вчення Лева Силенка є новим варіантом цілеспрямованого проектування сучасних варіантів етнокультурних ідентифікацій”¹¹.

Перші громади РУНВіри з’явилися в середовищі української діаспори в США у 1965 р. В Україні рунвіривські громади почали виникати на початку 90-х років ХХ ст. 17 вересня 1991 р. в Києві вперше був зареєстрований Статут громад вірних РУНВіри у Київській міській Раді народних депутатів. За цим Статутом реєструвалися громади і в інших містах: Дніпропетровську, Полтаві, Донецьку, Львові, Одесі, Харкові, Житомирі¹². У 1991 р. 9 грудня в Києві в приміщенні музею Красівського відбулося перше засідання Координаційної Ради представників громад РУНВіри, на якому обговорювалися питання про Статут Громади РУНВіри та реєстрації в державних органах України. 23 грудня радіостанція “Свобода” передала жителям України вітання з Різдом Світла Дажбожого разом з інформацією “про Силенкову концепцію Дажбога” та про діяльність громад РУНВіри в США, Канаді, Австралії. 26 грудня одна з київських радіостанцій повідомила слухачів про постання громад РУНВіри в Україні, “які проповідують науку рідного Пророка Лева Силенка”¹³.

Установчий З’їзд громад вірних РУНВіри відбувся в Києві 16 – 17 травня 1992 р. Статут громад було прийнято З’їздом (Собором) 17 травня, і 28 травня він був зареєстрований Радою у справах релігій при Кабінеті Міністрів України. Діяльність Статуту поширювалась на всю територію України¹⁴. Було згодом зареєстровано громади в Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Львові, Луцьку, Кривому Розі та інших містах. 3 – 4 квітня 1993 р. відбувся ще один З’їзд ОСІДУ¹⁵. У Статуті громад, який зареєстровано в Україні, відзначено, що “вірні РУНВіри визнають духовну науку Учителя Лева Силенка, рідного Пророка і Ним об’явлені Святі Заповіді, Сім Законів Праведного Життя, славлять Єдиного і Милосердного Господа”¹⁶. В Статуті визначено також ставлення РУНВіри до політичної діяльності її сповідників: “Кожний член ОСІДУ РУНВіри має право належати до тієї чи іншої політичної партії, яка стоїть на беззастережних основах Української Державності. Членові ОСІДУ РУНВіри забороняється знеславлювати ту чи іншу Українську партію (змагаючу за державне життя України) і забороняється знеславлювати того чи іншого провідника такої партії” (Розділ 8, ст.16.)¹⁷.

Основні положення РУНВіри викладено в праці Л.Силенка “Мага Віра”. Назву автор пояснює таким чином: “У санскриті слово “мага” значить могутня, і його корінь живе у словах “мужність”, “муж”, “перемога”¹⁸. Ідеї “Мага Віри” націлені на релігійне та духовне відродження України шляхом віри у Дажбога як “Єдиного Всюдисущого Милосердного Господа” української нації¹⁹.

РУНВіра, як і будь-який релігійний напрям, має свою обрядовість та певні традиційні канони, серед яких монотеїзм: “У РУНВірі немає дуалізму (двоебожжя). І немає триїзму (тройці). У РУНВірі абсолютний монотеїзм: крім Дажбога, немає бога”²⁰. За словами С.Лисенко, “сьогодні немає потреби відроджувати духовний анархізм багатобожного язичництва, щоб ним роз’єднувати, виснажувати народ, який й так вже роз’єднаний душоловами чужих релігій”²¹. Ім’я Дажбога в рунвіривських молитвах для означення Бога вживається на підставі запису у “Велесовій Книзі”. “Дай Боже” говорить не в розумінні прохання, мольби про щось, а “хай так буде, хай так станеться!”²². Священними для рунвістів є “Велесова Книга”, “Слово про похід Ігоря”, твори Т.Шевченка, Лесі Українки, І. Франка. Пам’ять про цих визначних українських діячів вшановується за обрядовим календарем: 9 березня – День Тараса Шевченка, 27 серпня – День Івана Франка, 25 лютого – День Лесі Українки.

Рунвісти не визнають зображення Дажбога, бо “хіба Святий Дух, Воля, Правда, Любов мають образ, стать?” В святинях РУНВіри є зображення тата Оря і матері Лель, які вважаються пращурами українців. Але рунвісти не визнають ці зображення як ідолопоклонство: “Роблять поклін не іконі (зображенню), а Татові Ореві і Матері Лель, яких бачать на зображенні. Ми біля Предків кладемо квіти з любови до них, а не до малюнку, на якому вони є”²³.

Рунвісти мають свою обрядовість: вінчання, освячення дитини, ритуал поховання. Емблемою РУНВіри є тризуб

всередині сонячного диска; прапор – синьо-жовтого кольору із зображенням емблеми. Вперше її було розміщено на обкладинці журналу “Рідна Віра” у 1964 р. Намалював та впровадив її Л.Силенко, вважаючи, що трисуття “має мати строгу геометричну форму, яка є ознакою порядку, творчої будови і самодисципліни”²⁴.

Громади РУНВіри очолені правлінням (голова, секретар, скарбник) і духовним опікуном (рунтато чи рунмама), який здійснює богослужбу (священні години, свягоси) та обрядові дії. В основі свят і обрядів рунвістів – елементи релігійного культу стародавніх слов’ян: “Обряди ж Предківські, ті, що життям вивірені, впроваджені в РУНВіру, і вони мають рідну форму і рідний зміст”; “У Вірі Предків була та Божа Мудрість, якої нам сьогодні у визвольній війні не вистачає; була дисципліна і громадська організованість”²⁵.

Рунвірівське вчення заперечує кінець світу, вважаючи, що після смерті дух людини відходить до Царства Духа Предків; пекло і рай – стан душі людини, а не місце позаземного її існування. В прийнятті і усвідомленні РУНВіри вбачається її сповідниками розквіт України: “І народи, знаючи, що Україна має свою віру в Бога, свій Незалежний Шлях Життя, ставитимуться до неї з пошаною й довір’ям”²⁶.

Хрещення Володимиром киян, за переконаннями рунвістів, є великою помилкою, яка призвела невдовзі до втрати української державності. Важко погодитись з даним твердженням. Адже воно не враховує соціальні, економічні, політичні, культурні чинники розвитку тогочасного суспільства. Взагалі подібне трактування історії мало схоже на релігійне вчення.

До громад РУНВіри в Україні належать вчителі, лікарі, письменники, артисти, студенти, школярі, значно менший відсоток робітників та працівників сільського господарства. РУНВіра поширена в першу чергу в містах, хоча міцно пов’язана з розумінням природи, хліборобськими, взагалі сільськогосподарськими обрядами. Перш за все повільність поширення РУНВіри в сільських місцевостях зумовлена міцною позицією там християнських церков, на відміну від міста, де люди більш схильні до сприйняття нових релігійних ідей. Крім того, РУНВіра багатьма сприймається як щось екзотичне, а для сільських жителів характерним є значний консерватизм в релігійних переконаннях, до того ж ідея національного відродження, яка є провідною в рунвірівському вченні, є більш близькою перш за все саме інтелігенції.

Поява такого релігійно-філософського вчення в Україні, як РУНВіра є певною мірою наслідком розколу православних конфесій та непорозумінь між православ’ям та греко-католицизмом. До того ж сучасний освітній рівень віруючих передбачає не тільки сліпу віру в певні догмати, а й прагнення осмислити те чи інше релігійне вчення. РУНВіра “з’явилась в потрібному місці в потрібний час”. Її вчення є важливим елементом національного відродження, позбуття комплексу меншовартості. Щодо релігійних постулатів РУНВіри, то вважаємо недоцільним заперечення християнської віри для українців, оскільки більш ніж за 1000 років побутування християнства в Україні воно міцно вкорінилося в свідомість віруючих. Тому практично неможливо переінакшити осмислення Бога християнського, як Бога іудейського. Окрім того, українцям притаманне поверхове знання Біблії; Ісус Христос сприймається не як чужий Бог, а як вища духовна святість.

Поширення РУНВіри в Україні дає можливість релігійно орієнтованій частині населення, якій недостатньо знайти свій ідеал у вже існуючих релігіях, повніше задовольнити свої духовні потреби.

Динаміка поширення рунвірівських громад за останні 10 років досить помітна. В офіційній реєстрації всіх релігійних організацій протягом 1991 – 1995 рр. єдиного стандарту не існувало. Тому в офіційних звітах щодо кількості цих організацій можливі незначні погрішності, зокрема за 1991 – 1993 рр. Але ці погрішності загальну картину суттєво не змінюють. Станом на 1 січня 1992 р. в Україні діяло 3 громади РУНВіри, 1993 р. – 16, 1994 р. – 17, 1995 р. – 23/6²⁷, 1996 р. – 28/5, 1997 р. – 31, 1998 р. – 37, 1999 р. – 39/4, 2000 р. – 50/3, 2001 р. – 49/2²⁸.

Станом на 1 січня 1995 р. в Україні в областях діяло громад РУНВіри: Вінницька – 3, Волинська – 1, Дніпропетровська – 2, Донецька – 1, Запорізька – 1, Київська – 1, м. Київ – 8/3, Кіровоградська – –/1, Львівська – –/1, Одеська – 1, Полтавська – 2, Харківська – 1/1, Хмельницька – 1²⁹. За даними Державного Комітету України у справах релігій станом на 1 січня 1998 р. у відповідних державних органах зареєстровано 34 громади РУНВіри, 2 громади діє без реєстрації; вони мають 28 священнослужителів, 3 недільні школи. В Києві частка громад РУНВіри серед інших конфесій складає 2,6%. З 1995 р. по 2000 р. число громад РУНВіри збільшилось з 35 до 51³⁰. Важко спрогнозувати поширення РУНВіри в Україні на майбутній час, але те, що це вчення матиме своїх прихильників – однозначно.

Іншим неоязичницьким напрямом є Рідна Віра, яку часто ототожнюють з РУНВірою, хоча це різні віросповідання. Основоположником Рідної Віри є В.Шаян, українець за походженням, що емігрував до Канади. Саме з його іменем пов’язані перші спроби “віросповідного й культового оформлення переосмислених та адаптованих до сучасності вірувань наших предків”. У 1934 р. він, перебуваючи на горі Грехіт у Карпатах, “усвідомив глибинний зміст українського обряду, пісні і танцю. Саме тоді... постала ідея відродження Староукраїнської Віри не просто як побутових обрядів, а як національної релігії українців”.

За кордоном найзначніша громада сповідників Рідної Віри знаходиться в м.Гамільтон (Канада). Вона існує вже біля тридцяти років. До неї входять переважно люди старшого віку, які емігрували до Канади під час Другої світової війни³¹.

В Україні громади рідновірів почали з’являтися на початку 90-х рр. Послідовники цього неоязичницького напрямку наголошують: “Українська язичницька віра

– піднімає українську націю до рівня найвищої духовної досконалості;

- повертає народові втрачені шляхетні цінності;
- підносить свободу духу і національну гідність;
- загартовує стійкість і відпорність чужим ідеологіям³².

В Україні громади Рідної Віри існують в м.Києві, Київській, Харківській, Одеській, Миколаївській, Львівській, Чернігівській областях. Рідновіри визнають всіх давньослов'янських богів та богинь, на чолі яких стоїть Сварог як “Космічний Простір, який рисується над нами між зоною сонця і полярною зорею... це небеса Сварога, але і ВІН САМ рівночасно”³³.

Громади рідновірів входять до Об'єднання Рідновірів України: “Православ'я” (м. Київ), “Сонцепоклонники” (м. Харків), “Предслава” (м. Одеса), “Борис-Поляни” (м. Бориспіль), “Дажбожі онуки” (м. Чернігів), “Дажбожі онуки” (с. Жиліяни), “Оріяни” (м. Ананьїв), “Сонцепоклонники” (м. Миколаїв), “Діти Перуна” (м. Львів), громада Рідновірів м. Южноукраїнськ, “Сіверяни” (м. Корюківка). Створення Об'єднання було викликане складністю взаємозв'язків між рідновірівськими громадами: “Кожна з рідновірівських Громад у себе в регіоні робить велику справу. Але наші зусилля ще не достатні, ще не налагоджене взаємоінформування, не розроблена (чи не відновлена) теологічна основа нашої Рідної Віри”³⁴.

Перший Всеукраїнський Собор Рідної Віри відбувся 25 серпня 1998 р., на якому було започатковано утворення Об'єднання Рідновірів України з центром в м. Києві. У 2001 р. 24 травня Об'єднання було офіційно зареєстровано у відповідних державних органах.

Священними книгами для рідновірів є: “Велесова Книга”, “Волховник”, “Правослов: моління до Рідних Богів”, “Віра Предків наших” В.Шаяна. Свята рідновіри відзначають за обрядовим календарем “Коло Свароже”, який складається у відповідності з річними природними циклами, зокрема змінами фаз місяця.

Основними моральними нормами для язичника-рідновіра є: “любов до свого роду і народу, мови, звичаїв; працьовитість, активна позиція в житті; почуття господаря на своїй землі; взаємоповага між представниками свого і сусідніх народів, але водночас – і людська гідність, відпорність всьому ворожому, засудження рабства й зверхності, чужопоклонства, неприпустимість зради”³⁵.

Рідновіри “важають себе спадкоємцями й правонаступниками етнічної Церкви, яку було заборонено в 988 р.” з прийняттям християнства.

За мету своєї діяльності рідновірівські громади ставлять збирання та систематизацію всіх збережених джерел дохристиянської релігії, їх наукове й теологічне опрацювання та впровадження в культову практику, виховання шанобливого ставлення до святих свого народу, вироблення екологічного мислення та поведінки, підняття стародавньої віри на новий теологічний рівень.

Неоднозначними є взаємовідносини між рідновірами та рунвістами. Попри спільну мету – відродження автохтонної української духовної культури, між Рідною Вірою та РУНВірою існує ряд непорозумінь. Суперечки виникають в першу чергу на ідеологічному рівні. Так, сповідники РУНВіри звинувачують В.Шаяна в неправильному розумінні української історії та поняття Бога. Послідовники РУНВіри зазначають, “що громади вірних РУНВіри в США, Канаді, Австралії, Англії, а також громади вірних РУНВіри в Україні не мали і нічого спільного не мають з писанням В.Шаяна”. На думку рідновірів, РУНВіра є штучною релігією з яскраво вираженим культом особи Л.Силенка³⁶. Як бачимо, незважаючи на декларовану віротерпимість, до фактичного толерантного ставлення до інакомислячих ще далеко.

Ледь з'явившись на території України, неоязичницький рух став предметом уваги однодумців, вчених, спецслужб, конкурентів. Ставлення до цього релігійно-культурного явища має в основному толерантний характер. Головним же критиком виступає християнська Церква. Це – цілком закономірний процес, адже язичництво протягом багатьох століть існування християнства було його головним ідеологічним ворогом та конкурентом. За своєю суттю християнство і язичництво – дві різні світоглядні системи. І суперечка про те, яка з них є кращою або гіршою, абсолютно недоречна і непотрібна. Поява неоязичництва в Україні – не перша спроба повернення до прабатьківських вірувань, що спостерігається також у багатьох країнах Європи. Досить згадати численні намагання повернутися до язичницької віри за часів середньовічної історії України, особливо в періоди засухи, повені чи ворожої навали, коли у відцуранні від віри предків і прийнятті християнства вбачалася кара богів. Інтерес до віри пращурів не зникав ніколи. В період панування християнських ідей та підтримки християнських церков державою легалізувати будь-які спроби утвердження інших релігійних вчень були неможливі. Зацікавленість іншими, не християнськими віровченнями, трактувалась як віровідступництво та політична неблагонадійність. В період масової атеїзації населення про це також не могло бути й мови. Інтерес до давніх слов'янських вірувань зміг легалізуватися в суспільстві, яке стало на засади свободи совісті та віросповідання.

¹Сьомін С. Релігійна безпека України: неокульту як складова релігійного життя // Людина і політика. – 2000. – № 6. – С. 28.

²Шнирельман В. Неоязичництво на обширах Євразії // Людина і світ. – 1999. – № 11 – 12. – С. 10. ³Тулаєв П. Неоязичництво // Наследие предков. – 2000. – № 1. – С. 6. ⁴ Тулаєв П. Вказ. праця. – С. 10. ⁵Шаян В. Проблема української віри. – Лондон – Торонто, 1972. – С. 5. ⁶Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. – К., 1994. – Ч. 1. – С. 140. ⁷Шаян В. Віра Предків наших. – Гамільтон (Канада), 1987. – Т. 1. – С. 189. ⁸Феномен РУНВіри // Україна. – 1991. – № 18. – С. 22. ⁹Нікітченко О. Експерти про нетрадиційні релігії і міжрелігійні конфлікти // Людина і світ. – 1999. – № 6. – С. 27. ¹⁰Див. Лисенко С. Учителю Силенку: його родовід, життя і віра в Дажбога. – К., 1996. – 543 с. ¹¹Хміль Т.В. Проблема духовності в етико-релігійному вченні Лева Силенка: Дис... канд. філософ. наук: 09. 00. 11. – Дніпропетровськ, 2001. – С. 8. ¹²Довідка //

Самобутня Україна. – 10982 рік Дажбожий. – № 183 – 184. – С. 1652. ¹³Вісті з України // Самобутня Україна. – 1991. – № 289 – 290. – С. 3495. ¹⁴Лисенко С. Вказ. праця. – С. 516 – 517. ¹⁵Савченко А. “Хоче Бог Рідну Віру вітати!” // Подільські вісті. – 17 січня 1995 р. – С. 3. ¹⁶Вісті з України // Самобутня Україна. – 1991. – № 289 – 290. – С. 3560. ¹⁷Основний Закон (Статут) ОСІДУ РУНВіри // Самобутня Україна. – 10980 рік Дажбожий. – № 160. – С. 1454. ¹⁸Феномен РУНВіри // Україна. – 1991. – № 18. – С. 23. ¹⁹Мудрість Української Правди: Наука РУНВіри. – К., 1996. – С. 475. ²⁰Силенко Л. Переоцінка духовної вартости. – Видання ОСІДУ РУНВіри, 1988. – С. 89. ²¹Лисенко С. Вказ. праця. – С. 519. ²²Мирослав (Шкавритко) Наука Рідної Віри. Питання і відповіді. – Видано Духовним Вогнищем Рідної Віри на чужині, 1980. – С. 15. ²³Мудрість Української Правди... – С. 241 – 242. ²⁴Лисенко С. Вказ. праця. – С. 451. ²⁵Мудрість Української Правди... – С. 42, 145. ²⁶Силенко Л. Вказ. праця. – С. 89. ²⁷В чисельнику подаються офіційно зареєстровані громади, в знаменнику – ті, які подали заявку на реєстрацію, але офіційно не зареєстровані з тих чи інших причин. Діяльність незареєстрованих релігійних організацій дозволена чинним законодавством. ²⁸Таблиця змін мережі релігійних організацій України (дані на 1 січня відповідного року) // Релігійна панорама. – 2001. – № 3. – С. 66. ²⁹Дані про кількість релігійних організацій, що діють в Україні. Станом на 01.01.1995 р. // Права людини в Україні. – К. – Харків, 1995. – Вип. 15. – С. 94. ³⁰Інформаційний звіт Держкомрелігій за 1999 р. Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації і державно-церковних відносин в Україні (Виклад) // Людина і світ. – 2000. – №3. – С. 25. ³¹Дружня зустріч в центрі “Світовид” // Сварог. – К., 1997. – Вип. 6. – С.6. ³²Українська язичницька віра // Сварог. – К., 1997. – Вип. 6. – С.2. ³³Шаян В. Найвище світло. Студія про Сварога і Хорса. – Лондон – Торонто, 1969. – С.16. ³⁴Шановні Побратими і Посестри Рідної Віри! // Сварог. – К., 1995. – Вип.2. – С.10. ³⁵Лозко Г. Українське язичництво і сучасність // Сварог. – К., 1997. – Вип.6. – С.5. ³⁶Порівняльна таблиця Рідної Віри та РУНВіри (основні засади) // Сварог. – К., 1996. – Вип.4. – С.16.